

schindler-spangen zomestraal

split pueblo dogon
carel visser, joost van rooijen

ontmoeting-drempel-kasbah

de lof der dubbelzinnigheid

plek plek plek plek plek

de milde raderen van de reciprociteit

de milde raderen van de reciprociteit
sulcus primigenius

de gestalte van het tussen

dag en nacht

een stad als een huis, een huis als een stad
de anonieme opdrachtgever

het configuratieve proces

het andere wonen

bewoonbaar of onbewoonbaar

deur en raam

polyvalentie

identiteit

Orgaan van het Genootschap 'Architectura et Amicitia' — Opgericht in 1946
in samenwerking met de Koninklijke Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst
Bond van Nederlandsche Architecten B.N.A.

FORUM, juli 1967;

samengesteld door de redactie van nr. 7-'59 t/m nr. 3-'63: D. C. Apon, J. B. Bakema, G. Boon,
Aldo van Eyck, Joop Hardy, Herman Hertzberger en Jurriaan Schrofer

Voor de ondertekende artikelen dragen de schrijvers verantwoordelijkheid. Overname van
artikelen, foto's en tekeningen is slechts geoorloofd met toestemming van de redactie van dit
nummer en de uitgever en dan nog slechts met bronvermelding

Verantwoording foto's:

pag. 9 — K. Hille / pag. 10 t.m. 12 — Hein de Bouter / pag. 19 — Johan van der Keuken /
pag. 20 — Herman Hertzberger / pag. 21 — Johan van der Keuken / pag. 22 — Johan van
der Keuken / pag. 23 — boven Johan van de Keuken; onder Koen Wessing / pag. 24 t.m. 50 —
Aldo van Eyck / pag. 55 t.m. 57 — Aldo van Eyck / pag. 58 t.m. 63 — Hein de Bouter / pag.
64 t.m. 69 — Jan van Keulen / pag. 70 — Fas Keuzenkamp / pag. 72 — Fas Keuzenkamp

Verschijnt tweemaandelijks

Prijs f 10,— B.fr. 150/Price \$ 4/25 sh.

Abonnementen (6 nummers per jaargang) f 25,— franco per post

Subscriptions outside the Netherlands (6 issues per volume) f 30,— or \$ 8,30 postfree
surface-mail

Verkrijgbaar via de boekhandel/Through all booksellers

Uitgever / Publishers: G. van Saane 'Lectura Architectonica'

Postbox 507, Hilversum (Netherlands) — Zeverijnstraat 4, telef. (02950) 1 30 51

Postgiro nr. 681.31 (t.n.v. Uitg. van Saane)

Gedrukt door / Printed in the Netherlands by Drukkerij & Uitgeverij v/h C. de Boer Jr N.V.,
Hilversum

BAND JAARGANG XVII — 1963 'FORUM'

Jaargang XVII van 'FORUM' wordt met dit nummer aangevuld en bestaat derhalve uit vier
afleveringen.

Zij die deze jaargang willen inbinden verzoeken wij de linnen stempelband vóór 1 september
a.s. per briefkaart te bestellen. Toezending volgt in het najaar, onder bijvoeging van een
girostortings- / overschrijvingskaart ad f 5,—.

Adm. 'FORUM' — Postbus 507 — Hilversum.

VOL. XVII — 1963 'FORUM'

This number completes Volume XVII of 'FORUM', which thus consist of four issues.

FORUM

voor architectuur en daarmee verbonden kunsten

De Spiegelmeester

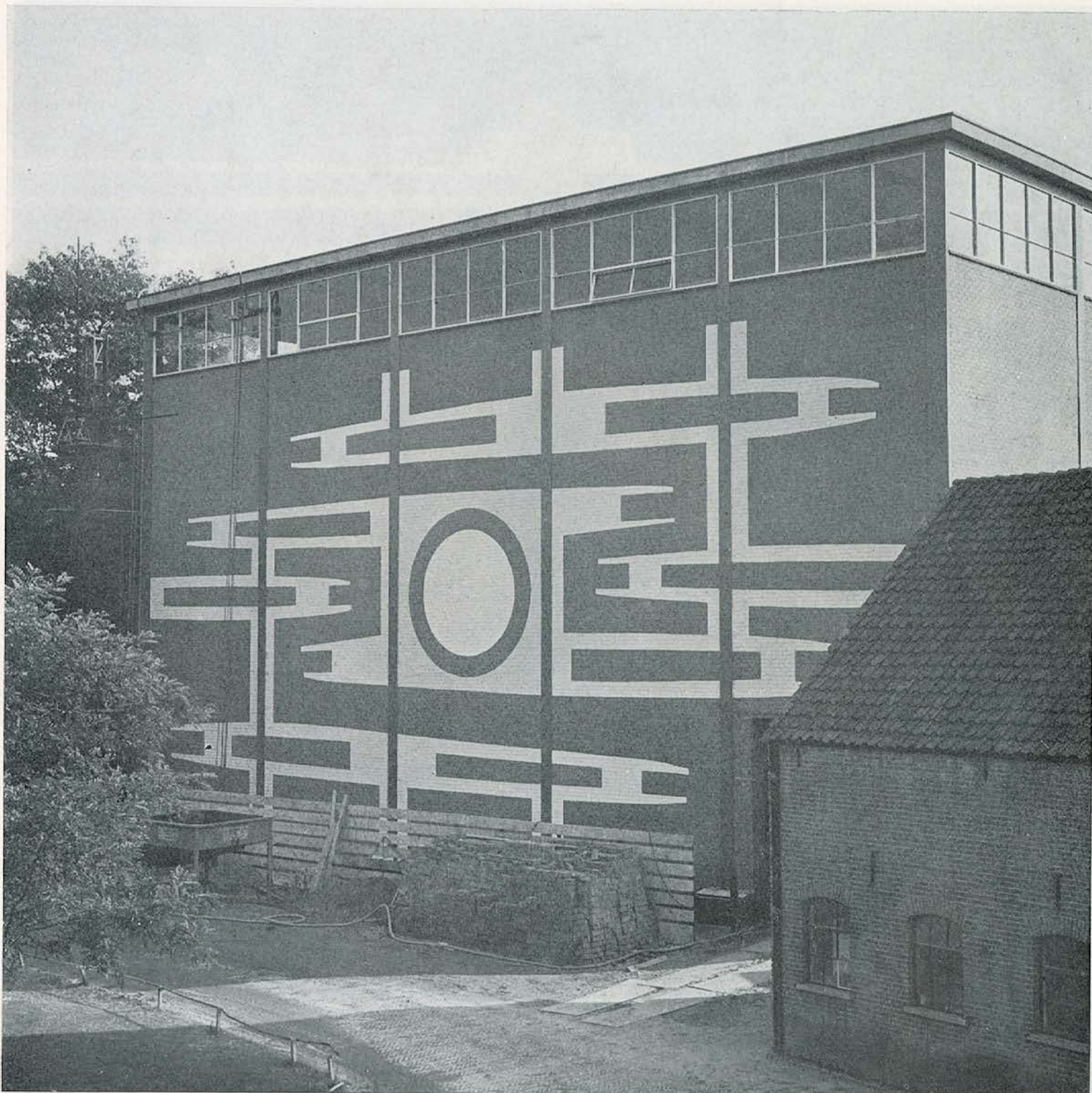
JOOST VAN ROOJEN

Wandschildering (1962)
Machinehal Verenigde papierfabriek Eerbeek
Arch. Heuvelink en Jansen

Als Joost van Roojen een wand of ruimte onder handen heeft, gebeuren er ongebruikelijke dingen. Het is gewoon zo dat de werkelijkheid iets heel moois rijker wordt — en dit is ongebruikelijk genoeg! J. v. R. sluit alle negatieve en positieve kenmerken in als hij een ruimte aan zijn kritische aandacht onderwerpt. Op een of andere manier weet hij achter de vragen te komen, welke die ruimte stelt. Hij weet ze bovendien in zijn antwoord — in wat hij er tenslotte maakt — op te vangen. Dit krijgt dan iets onweerlegbaars. Men aanvaardt het zonder de oorspronkelijke probleemstelling te kunnen of te willen achterhalen. J. v. R. ontlokt aan het object zelf een zekere latente identiteit, die hij er dan, verinnerlijkt en uitgegroeid, door

middel van een reeks subtiële (en onverwachte) ingrepen aan terug geeft. Iets onweerlegbaars, stelde ik, krijgen de resultaten, maar ook iets vanzelfsprekends. Ongrijpbaarheid, zelfs buitennissigheid, zijn aan deze eigenschappen niet vreemd, want niets verrast zo als juist het vanzelfsprekende. Het vanzelfsprekende is eigenlijk steeds buitennissig en vreemd!

Dat specifieke kenmerken en exacte gegevens, aan het object zelf ontleend, er via de psychische wereld van de schilder een verhoogde identiteit aan kunnen geven, die noch aan die psychische wereld noch aan die uiterlijke kenmerken en gegevens meer gebonden is, maar

deze desondanks toch manifesteert- is in het kader van wat schilders, in of aan gebouwen, tot stand brengen, vrijwel uniek. Zelfs onwezenlijke of storende kenmerken worden door J. v. R. binnen een klare en tegelijk geheimzinnig genuanceerde orde opgevangen — maar blijven aanwezig: zoals spiegeling wat zich onder het wateroppervlak bevindt wel aan het gezicht onttrekt, maar niet verbergt.

J. v. R. is een eigenzinnig schilder en uitzonderlijk zelfstandig. Hij betreedt niemand's wereld, terwijl de lichtende ruimte, die in al zijn werk verschijnt — dit is het merkwaardige — juist voor iedereen toegankelijk is. Wanneer kleur, vorm en maat zich zó weldadig openen; dan is

inderdaad iets ongebruikelijks gebeurd! Bij J. v. R. ontstaat geen wandschildering in de gebruikelijke zin, en ook geen schilderkunstige begeleiding van de architectuur, maar wel een buiten het bereik van de architectuur gelegen andere werkelijkheid. Via deze omweg krijgt het idee ruimte een ruimere betekenis.

In de glazige hal van het rijkswegenbouwlaboratorium in Delft is de grote ruimte buiten sterk aanwezig. Pas door wat J. v. R. er heeft gemaakt kreeg deze aanwezigheid gestalte — dwz. werd de hal interieur. Het wisselend licht — het klinkt wonderbaarlijk — is in de kleuren terecht

detail muurschildering Eerbeek

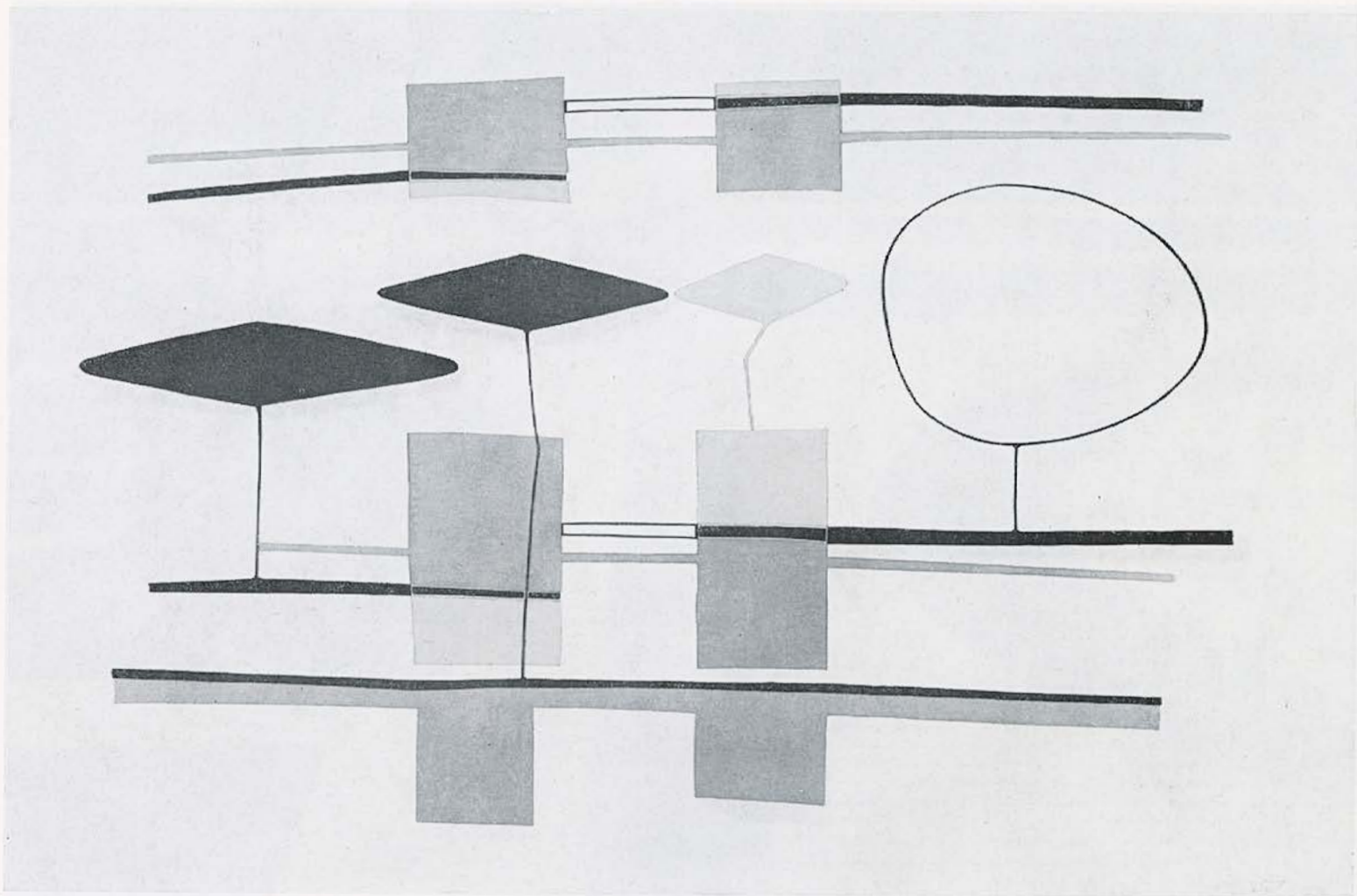

gekomen. Deze ontstonden in dit wisselend licht en spiegelen de kenmerken van die wisseling. Men zou ook kunnen zeggen dat de aard van het licht steeds in de kleuren waarneembaar is. Ook dit is ongebruikelijk, daar kleur in de schilderkunst tot nu toe slechts in één soort licht de 'juiste' of 'bedoelde' kleur is. Bij J. v. R. nodigen de kleuren, als het ware, licht-wisseling uit. Schijnbaar dezelfde kleur op vele plaatsen gebruikt (hier het groen) is in werkelijkheid juist overal even verschillend; kleuren binnen één vorm verlopen geleidelijk: het is alsof J. v. R. de grillen van het licht voor wil zijn. Ik weet het: kleuren zijn bij hem niet tijdschuw! Vandaar hun perspectief en luminositeit — hun ruimte.

Wie de grote trap in de hal op gaat (of op het bordes blijft staan), beleeft de schildering boven en de schildering beneden als spiegeling van elkaar — dus niet alleen als elkaars voortzetting. De vloer tussen beide verdiepingen is nu bovendien horizon geworden. Wie een horizon passeert weet zich in de ruimte!

Er is nog meer — men moet er overigens zijn om het te geloven: Deze schildering schenkt aan de ruimte de vreugde van een eigen zonsopgang en zonsondergang! Alle kleuren en vormen doen hieraan mee; niet alleen de kleine binnenzonnen, die onderling allen anders van kleur zijn — terwijl de grote zon buiten tussen opgang en ondergang van kleur verandert. Dus

soortgelijke kleurveranderingen binnen en buiten: gelijktijdig en achtereenvolgens.

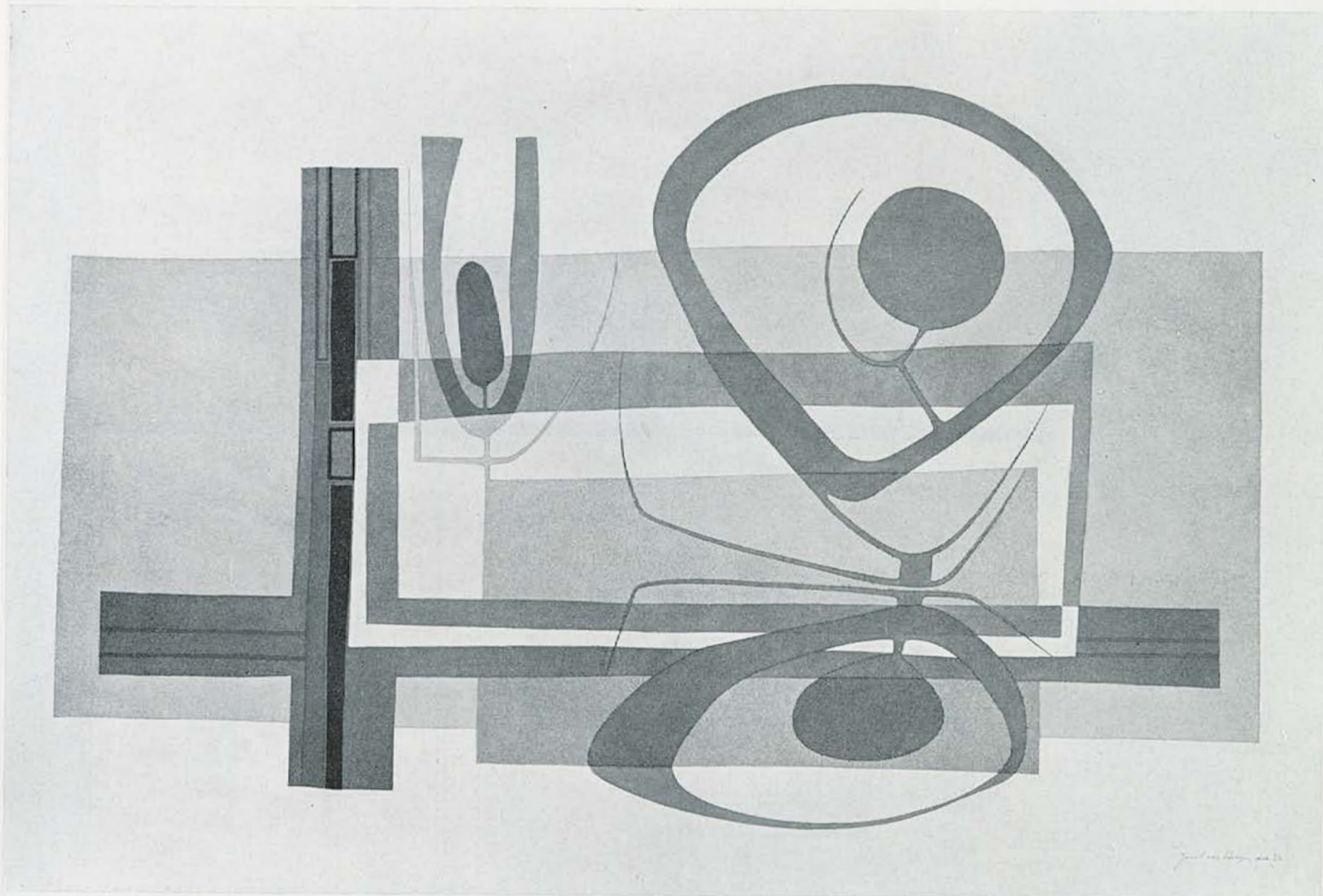
De verschillende raamopeningen, als ook de wandresten er tussen, kregen pas werkelijk betekenis toen zij in de schildering terecht kwamen en maat en omtrek van ieder in beide richtingen werden voortgezet.

Het komt mij voor, dat kleur, vorm en maat zich in ruimte en tijd zelden zo gedragen.

Over de schildering in de nieuwe T.H.-aula eveneens in Delft het volgende: Wie daar de grote aula binnengaat zal zich wellicht verbaasd afvragen of de zon in

de hal, die J. v. R. er 'ovaal' en weergaloos helder achter liet, mee naar binnen is gekomen* of door de wand tussen hal en aula (podium) heenschijnt, dan wel vanuit diezelfde wand twee kanten uitstraalt. En die twee maan-koude cirkels hoog boven de zon in de hal, even diagonaal weg neigend, en s'avonds, als door de maan zelf, door middel van twee lampen (op het dak buiten) beschenen.

Licht, kleur en ruimte spiegelen elkaars betekenis. Niet zonder meer natuurlijk, maar J. v. R. speelt het klaar. Hij is trouwens altijd met spiegeling bezig geweest en daarom ook spiegelmeester

aquarel (1963)
formaat 67 x 102
eig. Menko Enschede

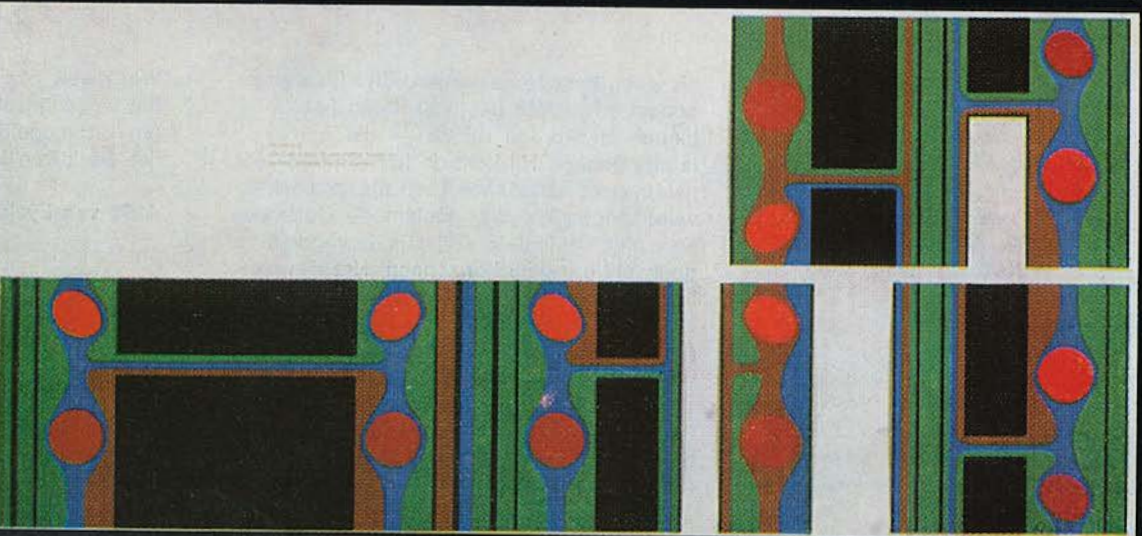
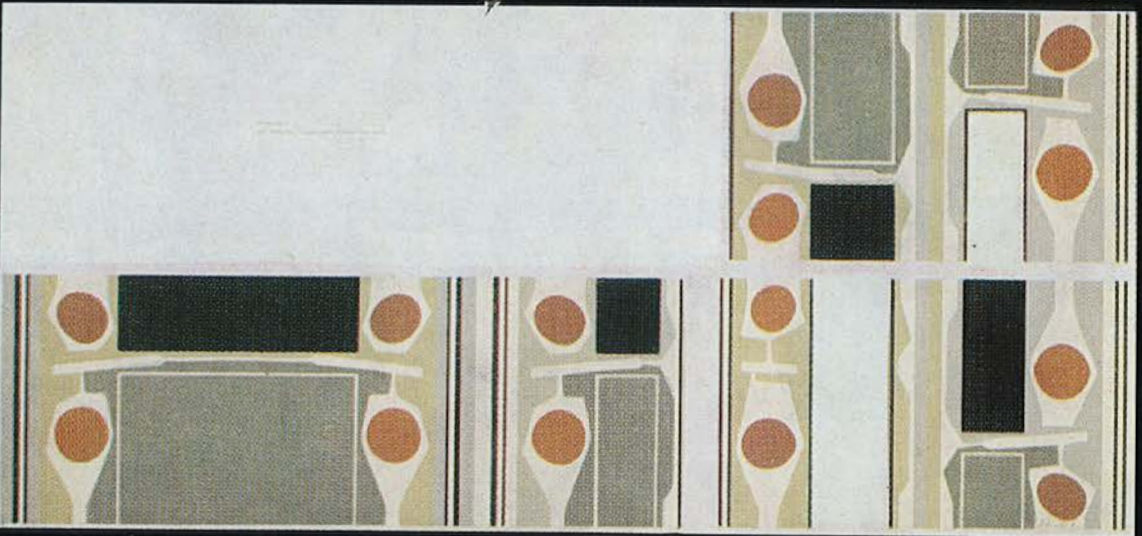
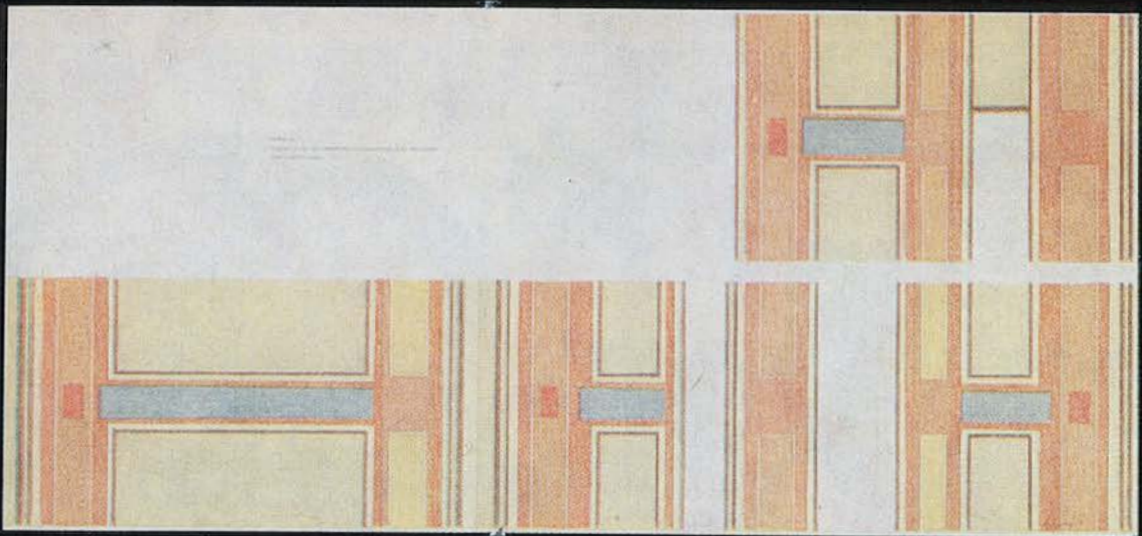
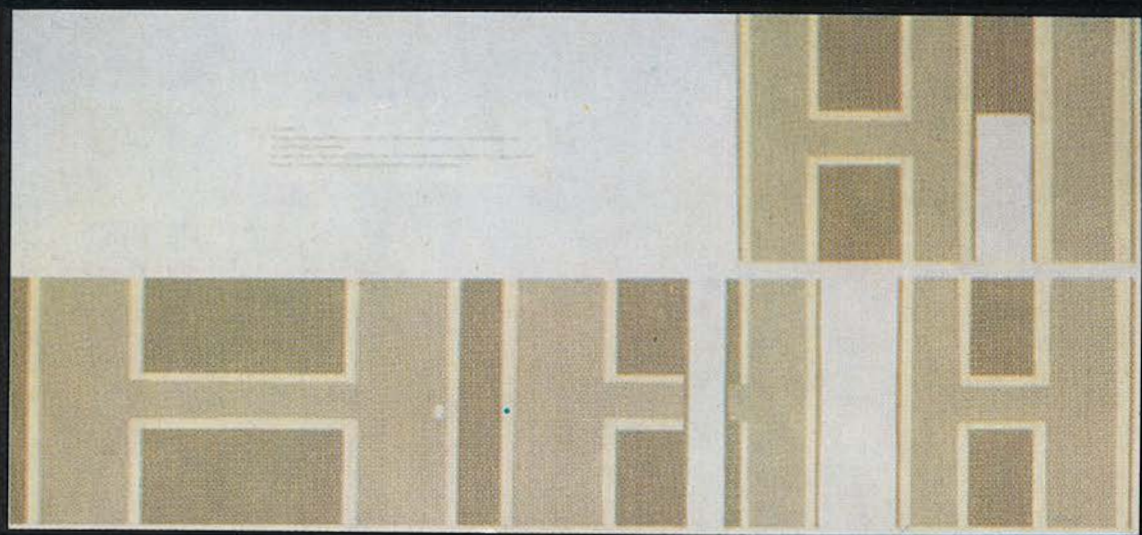
als geen tweede geworden. Zijn kleuren openen zich voor het licht, laten het binnen en worden ruimte — die ruimte is zijn Sahara. Hij kent de horizon van nabij: weet horizonnen (het zijn er vaak vele) toegankelijk te maken — Columbus was niet de laatste! Zij zijn bovendien doorzichtig — die horizonnen. Het zijn lichtgebieden van een ongekenne luminositeit — een in de kunst zeker nieuwe luminositeit overigens. Men zou zelfs over het lichtgebied van een lijn kunnen spreken, dat door eigenaardige spiegeling van allerlei eigenwereldlijke zaken van de kunstenaar pas gearticuleerd, ruimtelijk en daarom toegankelijk wordt.

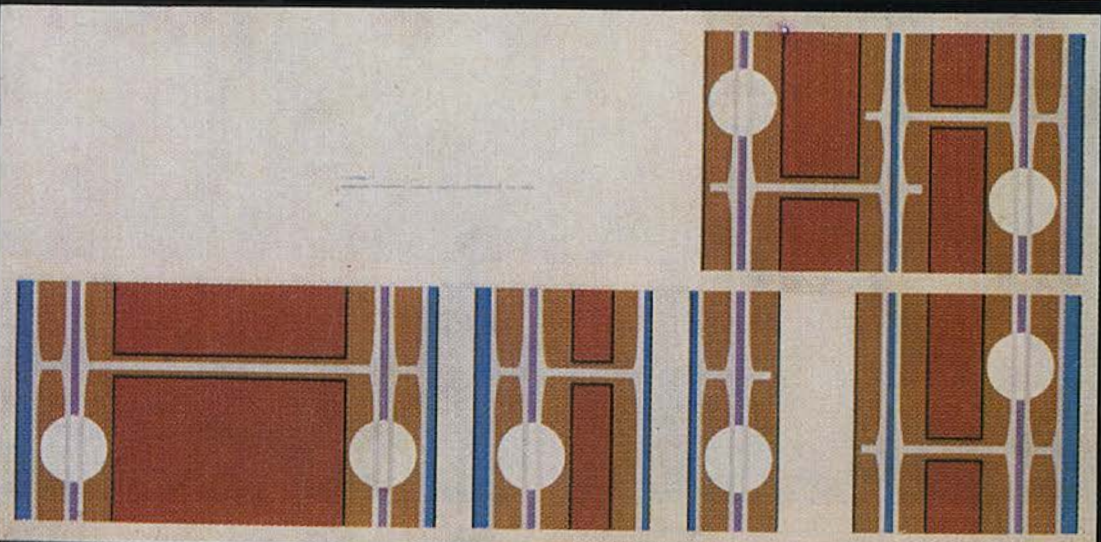
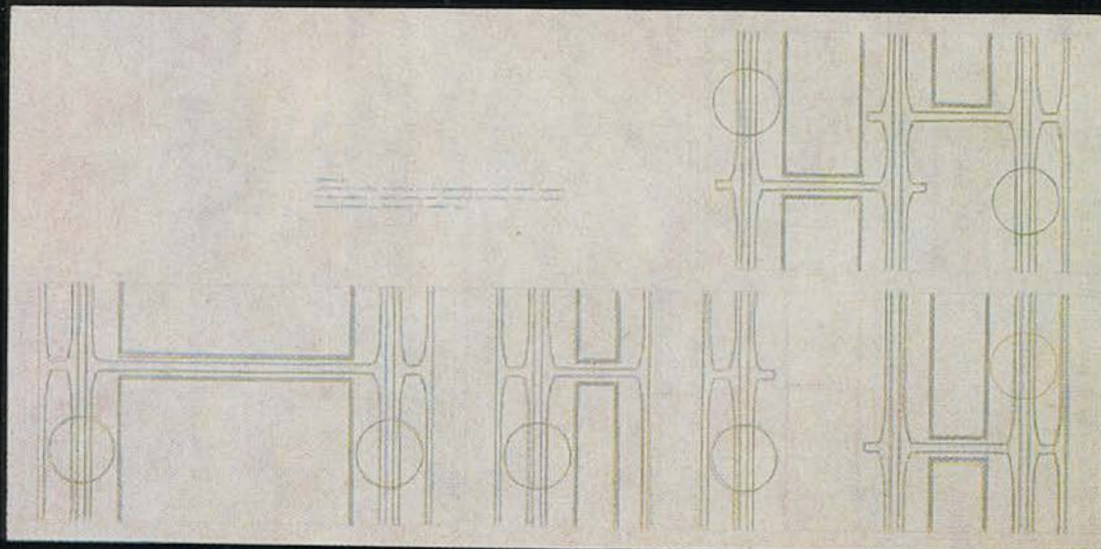
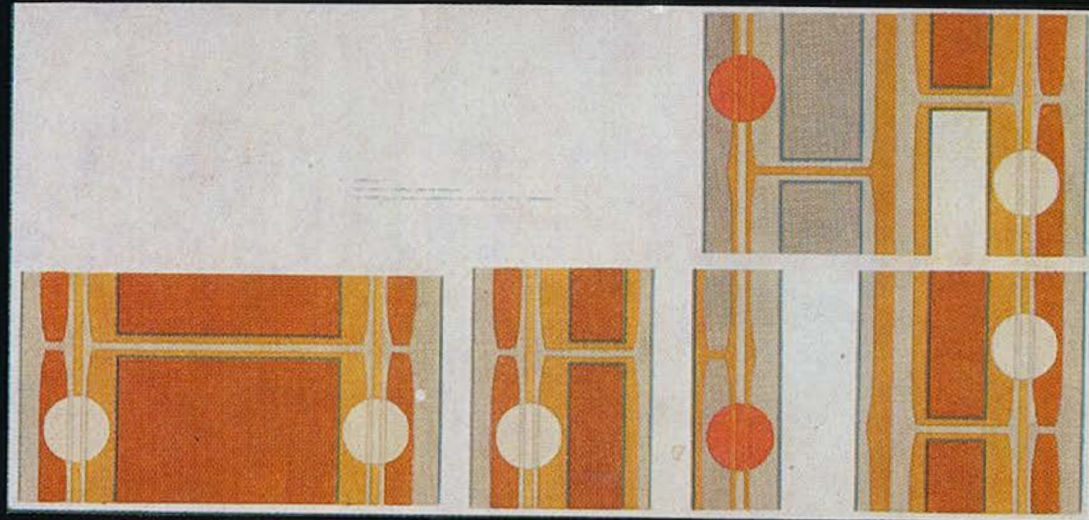
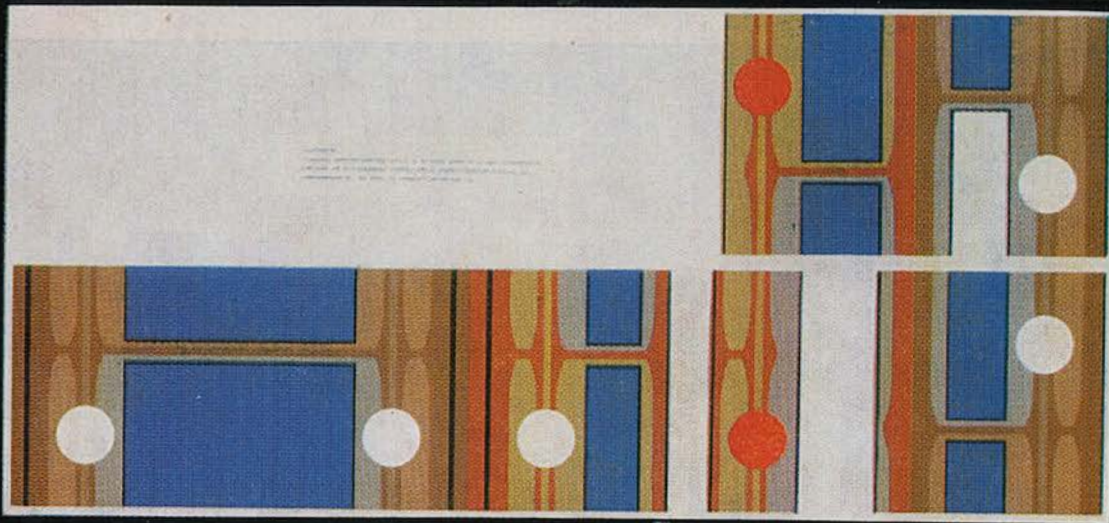
Wie denkt een sluitende verklaring voor het verschijnsel fata morgana te hebben (en dit mogelijkwijze betreurt) zal het werk van J. v. R. goed doen.

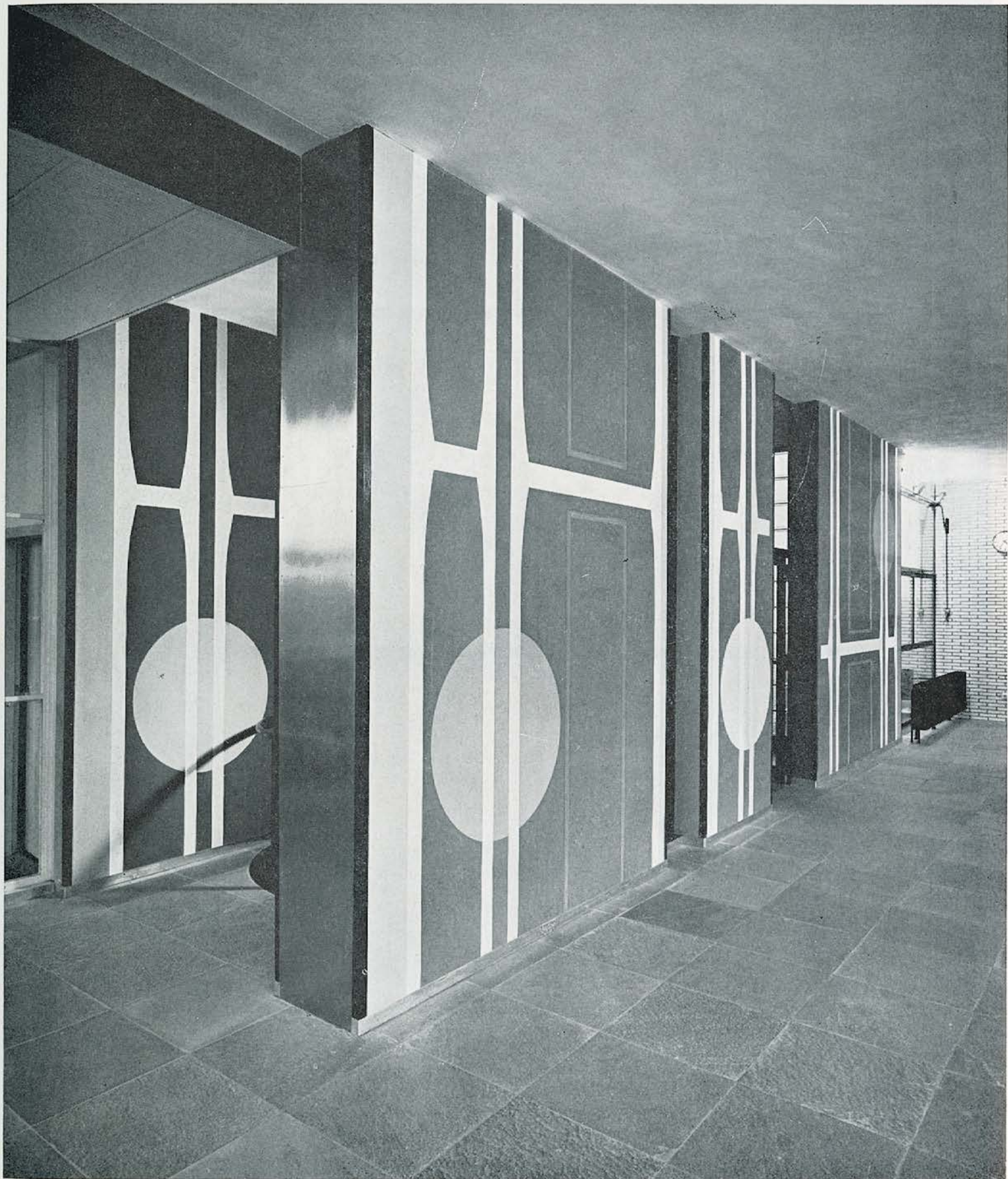
Aldo van Eyck.

(1967)

*) Opdat de vele geachte toehoorders niet door die lichtende zon afgeleid of geïnspireerd zullen worden is deze achter een gordijn verdwenen. Als of de TH geen licht nodig heeft en de techniek geen kleur!

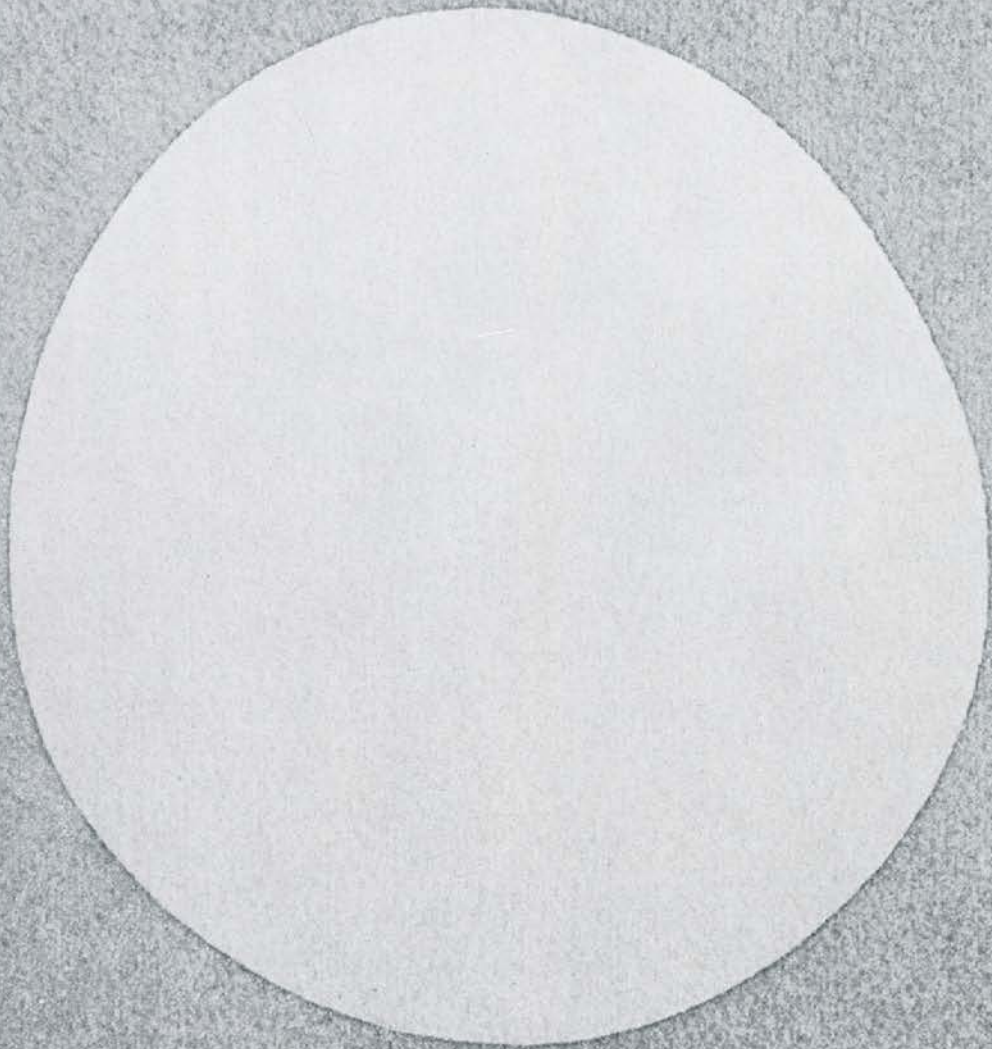

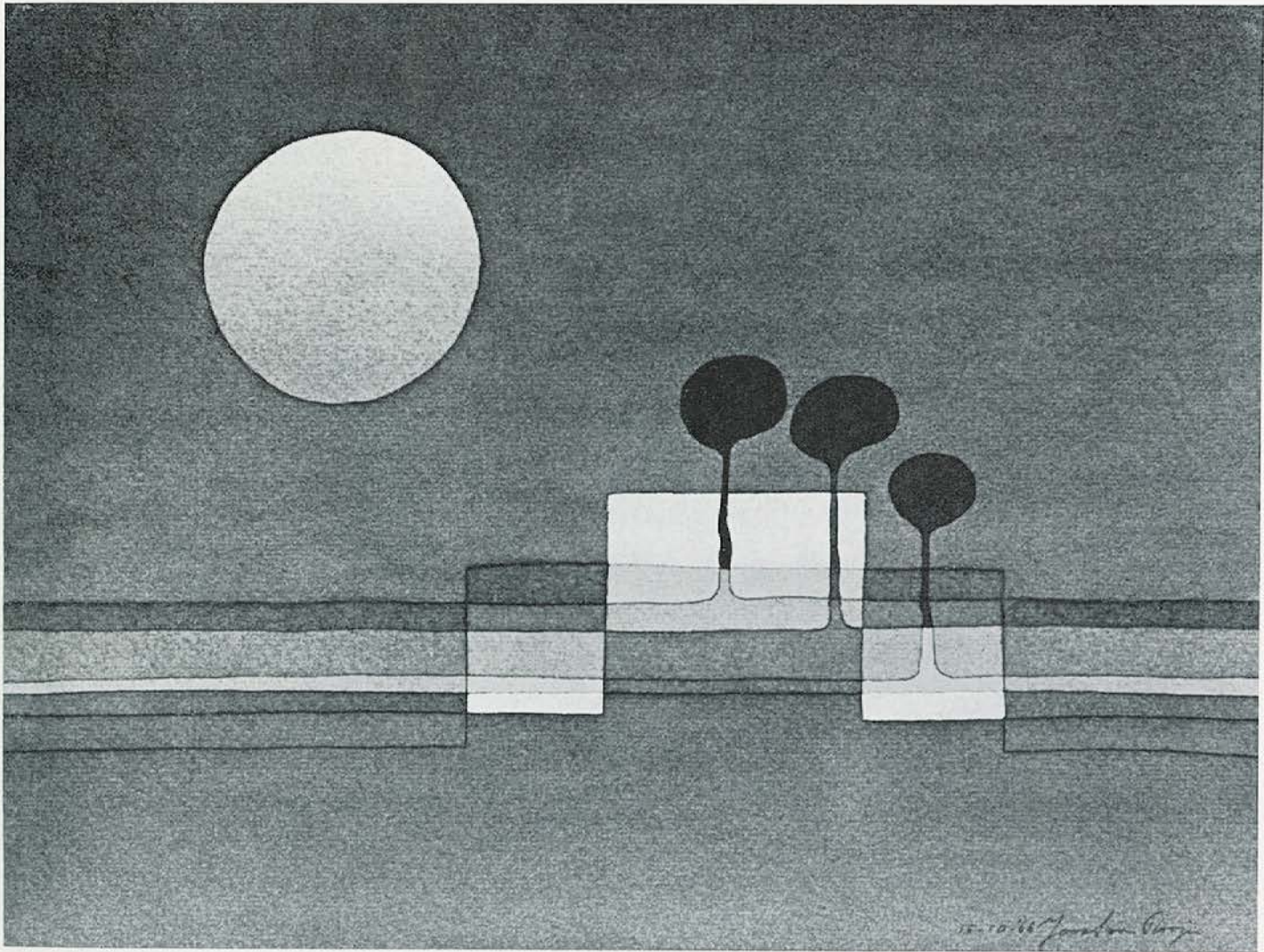

pag. 60 t.m. 63
voorstudies en wandschildering (1963)
Rijkswegenbouwlaboratorium te Delft
Arch. Van den Broek en Bakema

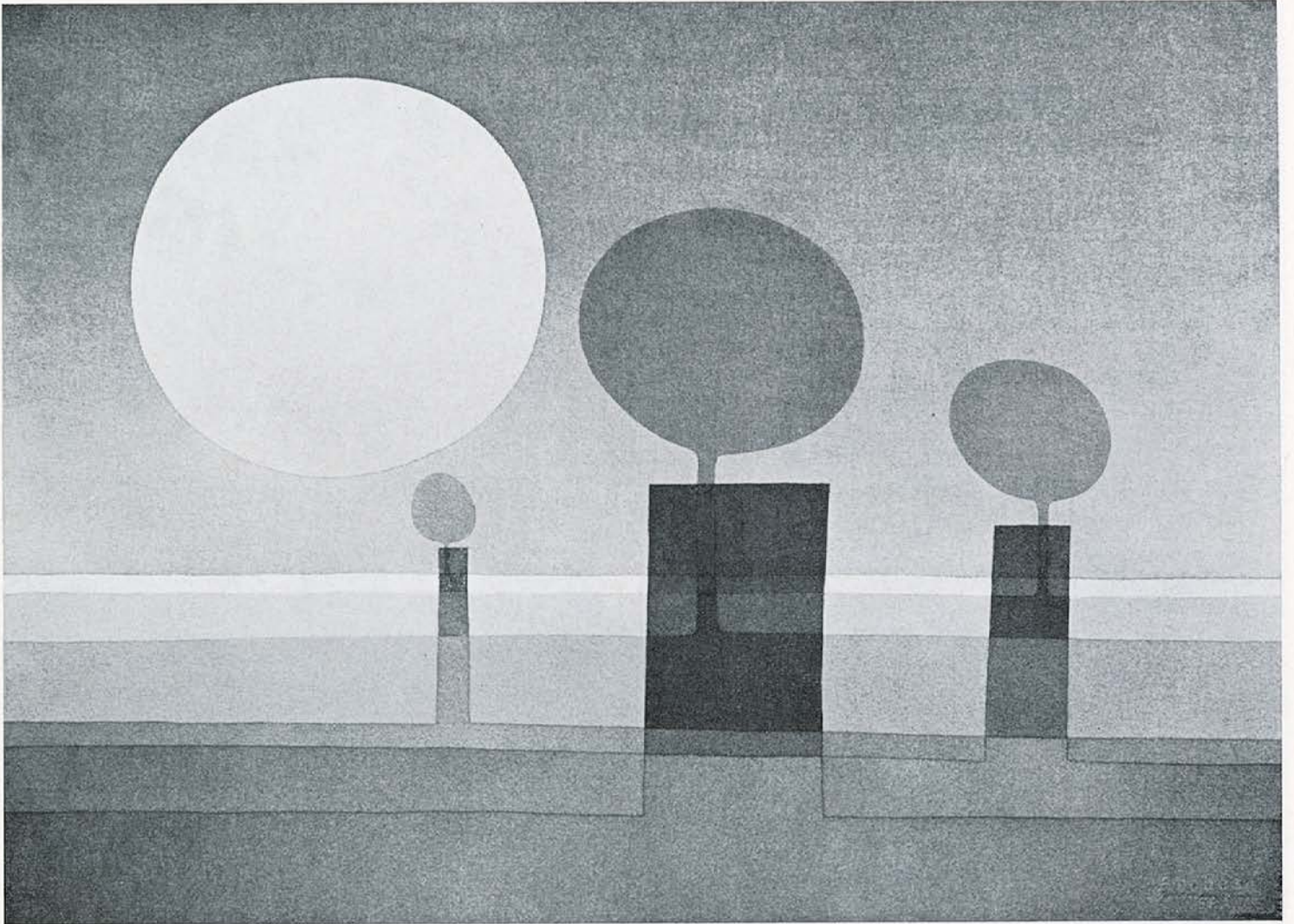

Handwritten signature or text, possibly "J. J. ... 1866"

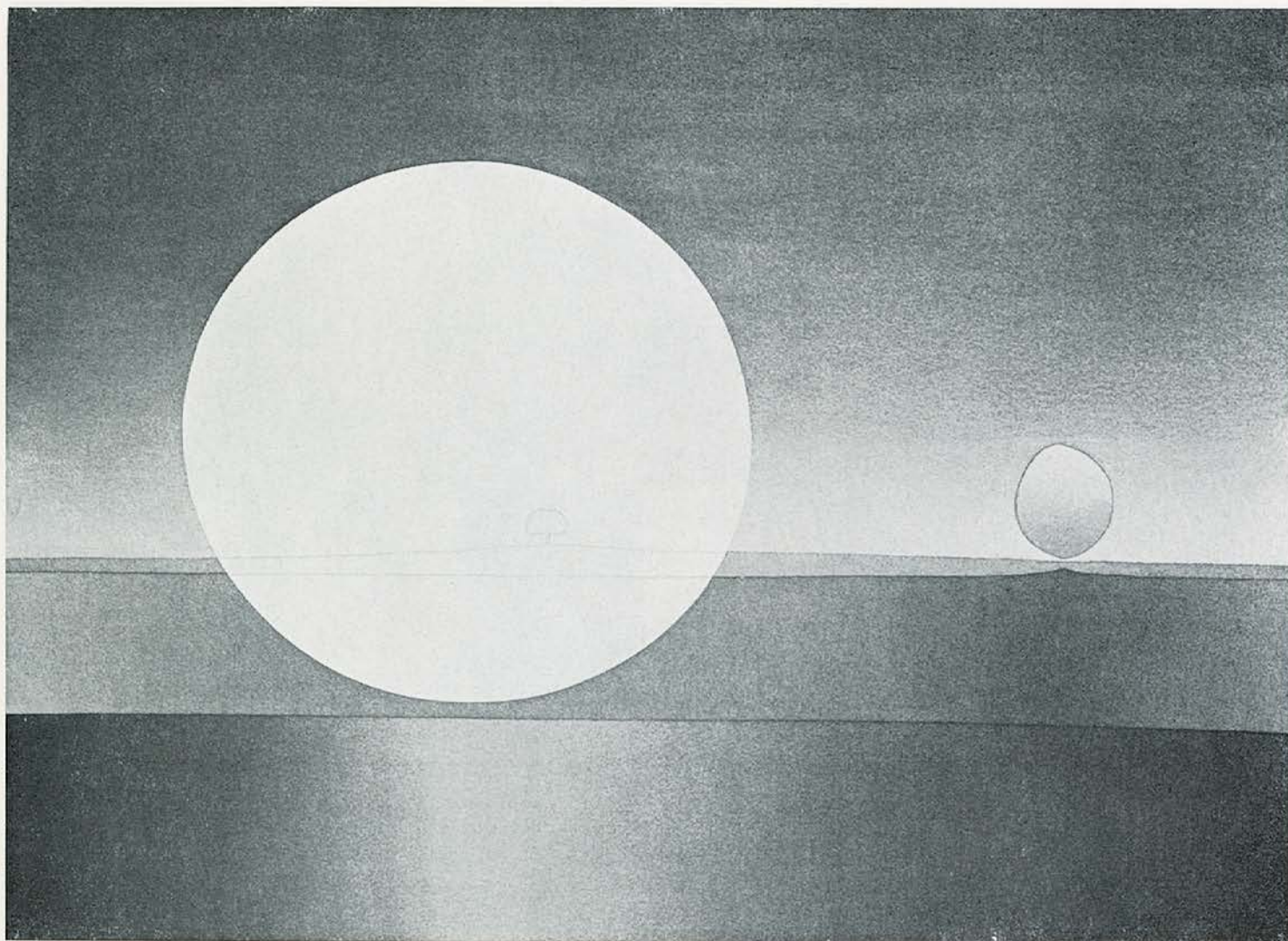

aquarel met gele zon (15-10-1966)
formaat 16 x 21

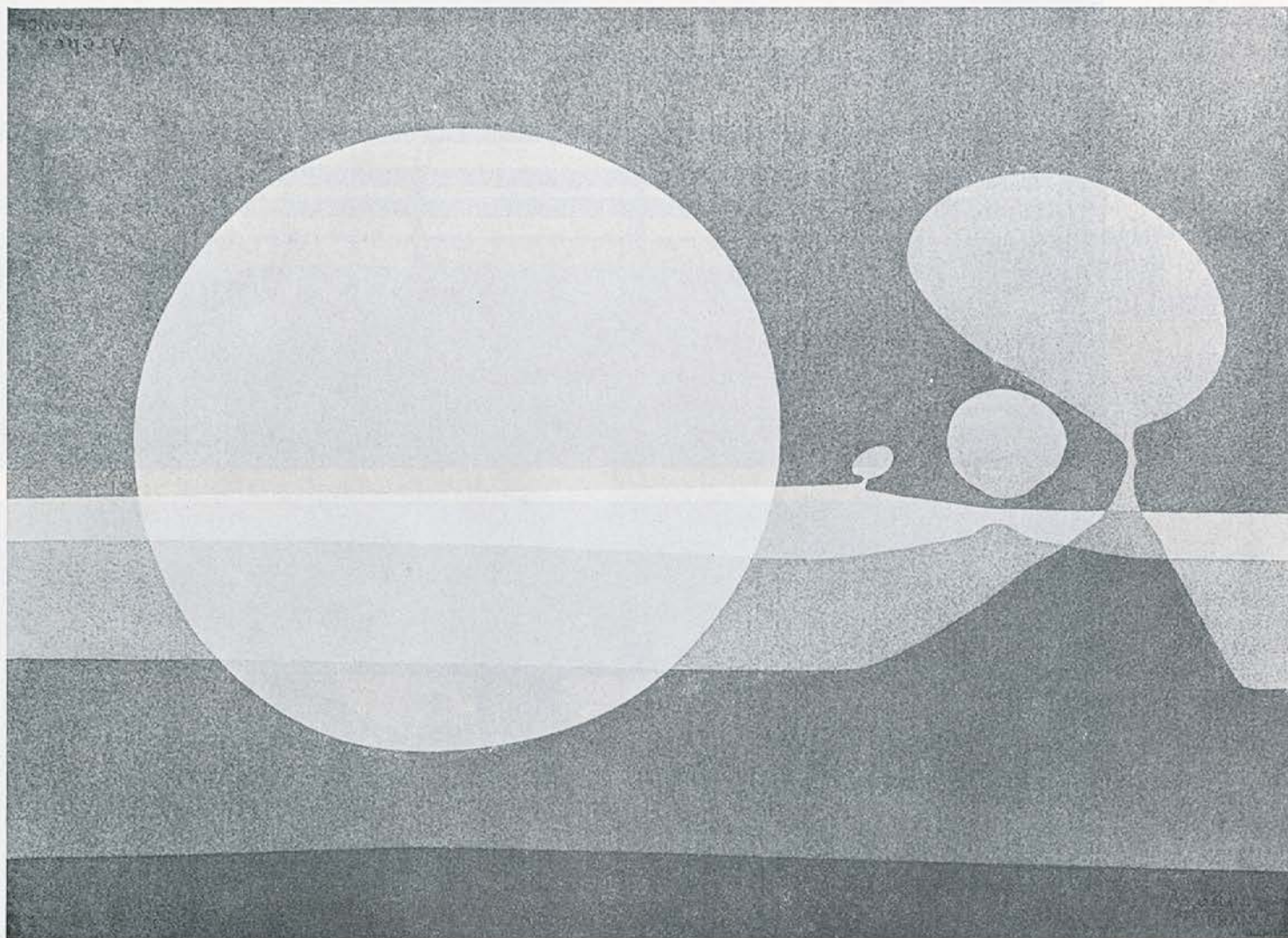

aquarel met blauwgrijze balonnen
(9-11-1966)
formaat 57 x 78
eig. Kho Liang le

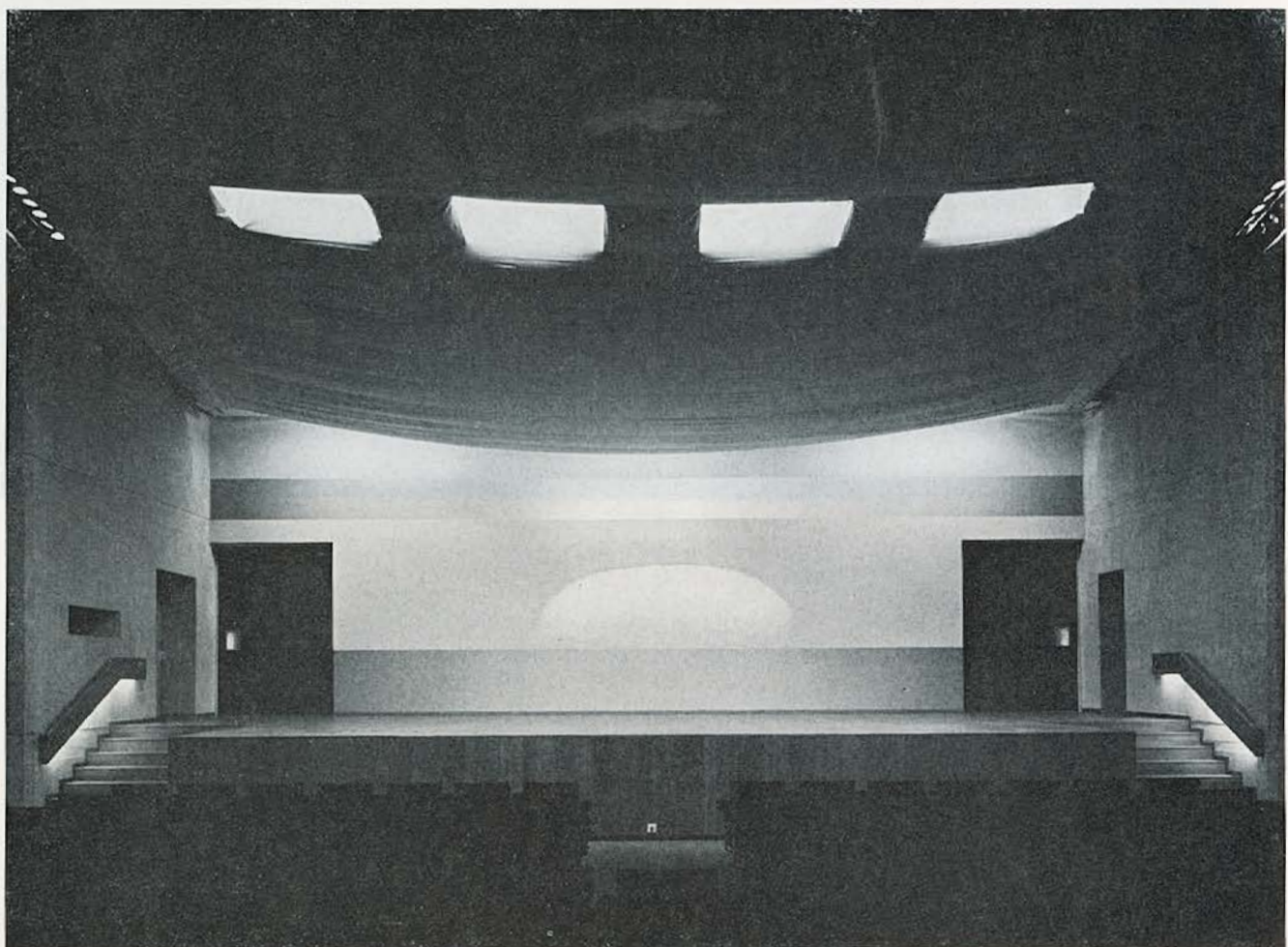
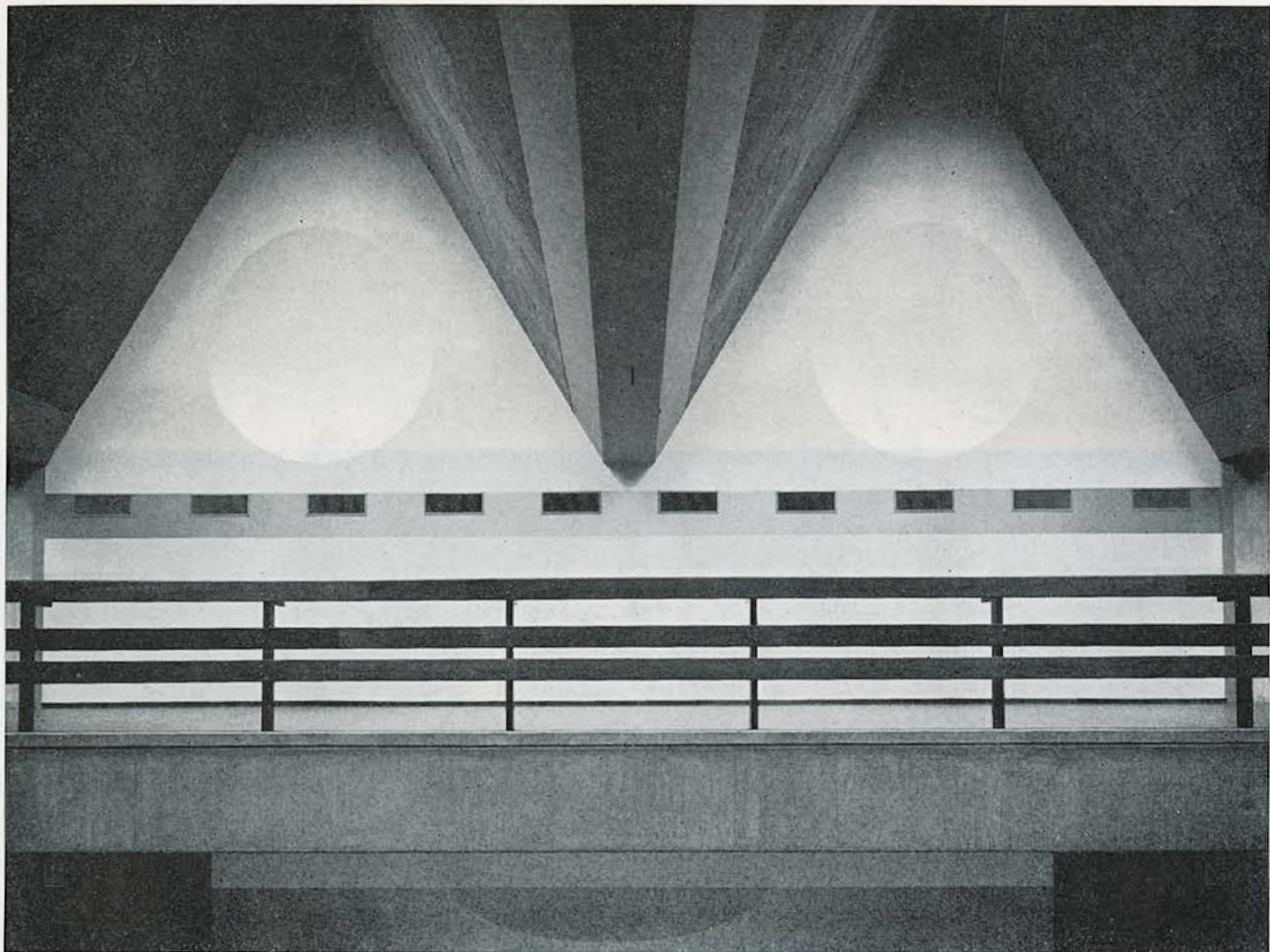
(0887-17-81) straatnaam boort voor de kerk
11 x 12 meter

aquarel met rood maantje (16-11-1966)
formaat 57 x 78

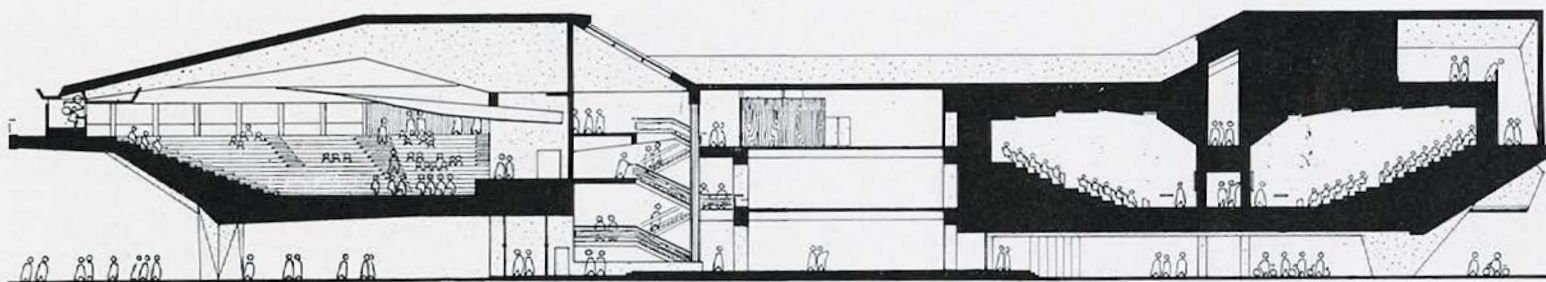

aquarel met gele bal (29-11-1966)
formaat 57 x 78

muurschildering (1965) Aula T. H. Delft Arch. Van den Broek en Bakema

Ze (van den Broek en Bakema) maakten geen gewoon gebouw, maar een groot vriendelijk log dier met een platte kop, twee dikke voorpoten en een vinnige staart. Het is geen monster waar je bang van wordt. Het staat er versteend, alsof het er altijd heeft gestaan terwijl hier toch vijf jaar geleden nog slechts een gat (bouwput) was, en een aula in de vorm van een fossiele mammoet toch onverwacht zou moeten lijken. De ongewone vorm van de aula is heel logisch. De aula (grote gehoorzaal) zelf is een amfitheater, en deze vorm wordt aan de buitenzijde gevolgd: daarom die ruime grote overkragende vorm, die het ingangsterras overdekt. Het gebouw staat maar voor 1/3 op de grond — op de rest van de grond kun je nog vrij gaan en staan.

Op een der omlopen is de schildering van Joost van Roojen 'het eerste voorbeeld sinds de renaissance, waar een schilder een ruimte mooier maakte'. Het is heel bijzonder hoe met een minimum aan middelen iets gemaakt werd dat nauwelijks iets met een muurschildering te maken heeft, maar dat zo krachtig en aangenaam is dat je niet begrijpt hoe dit getoverd werd. Het leek onmogelijk dat in het oerkrachtige en solide gebouw een schilder het redden zou — Joost van Roojen schilderde in twee kleuren een opgaande zon en het gehele gebouw wordt er warm van. Verder maakte hij in de nok twee blauwgroene ballen die een geweldige ruimtelijke werking hebben en vanuit de senaatskamer een bijna onopgemerkt maar zeer sfeerbepalend kleurverschiendend effect hebben.

W. Röling.

(Alg. Handelsblad, 16 april '66)

